

РЕЛЕВАНТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ПРОЗИ)

У статті розглянуто умови створення релевантності комунікативного акту як одного з основних чинників успішної комунікації, визначено помилки релевантності комунікативного акту, їх вплив на його розвиток та досягнення кінцевої мети комунікації, проаналізовано ситуації, де має місце неправильно ініційований комунікативний акт, на прикладі сучасної англійської прози, окреслено перспективи подальшого протікання та завершення акту комунікації.

Протягом останніх десятиліть значного інтересу набувають проблеми успішної комунікації, що розглядаються в рамках комунікативної лінгвістики. Вивчаються умови, що зумовлюють ефективність комунікативного акту, розглядаються фактори, що впливають на його порушення та досягнення кінцевої мети. При цьому мета комунікації розглядається науковцями як досягнення позитивного результату, а негативний результат вивчають лише при появі комунікативних невдач у ході спілкування. Значний внесок у дослідження проблеми успішної комунікації зробили Б.А. Гудман, Є.В. Ключев, Л.Л. Славова, Є.А. Земська, Б.Ю. Городецький [1; 2; 3; 4; 5] та інші. Аналізуючи причини та джерела комунікативних невдач, умови, що забезпечують успіх комунікації, а також досліджуючи порушення комунікації, науковці розробили основи типології комунікативних невдач. За останні роки предмет дослідження науковців у межах комунікативної лінгвістики дещо змінився. Ряд учених зацікавились вивченням особливостей розвитку інтеракцій із загрозою негативного комунікативного результату на шляху реалізації комунікативних цілей комунікантів [6; 2]. Однак ще залишається багато проблем, що вимагають глибшого осмислення. На наш погляд, актуальним є дослідження не тільки умов, що впливають на успішний початок акту комунікації та причин, що викликають його порушення, а комплексне вивчення протікання акту комунікації та його перспектив у залежності від релевантності комунікативного акту.

Мета дослідження – визначення основних помилок релевантності комунікативного акту в ході спілкування та їх вплив на досягнення або недосягнення кінцевої мети адресанта. Реалізація поставленої мети вбачається у наступних завданнях: 1) визначення основних помилок релевантності комунікативного акту, що можуть допустити мовці при спілкуванні; 2) аналіз ситуацій, де має місце неправильно ініційований комунікативний акт на прикладі сучасного англійського спілкування; 3) окреслення перспектив подальшого протікання та завершення акту комунікації.

Ініціювавши спілкування, кожен адресант передбачає певне розгортання комунікації та розраховує на певну перспективу. Тобто, при вдалому початку комунікації ніщо не повинно заважати адресанту реалізовувати певну комунікативну мету та демонструвати власну налаштованість. Плануючи спілкування, адресант має продумати не тільки тему комунікації, реалізацію комунікативної мети, визначити власну комунікативну тактику і стратегію: кооперативну чи конфронтивну; але й передбачити умови протікання спілкування. Адже основною причиною порушення вдалого протікання акту комунікації може стати релевантність самого акту комунікації. Досить часто комунікативний акт може бути невчасним або недоречним, що негативно вплине на адресата та зумовить його конфронтивну налаштованість, яка дисбалансиє подальший хід комунікації та викличе її можливе припинення. Саме тому ініціатор комунікативного акту повинен визначити, яким чином відповідний комунікативний акт буде розвиватись, та продемонструвати його релевантність.

Аналізуючи проблему релевантності комунікативного акту, вчені виділяють певні помилки, що утворюють значну групу комунікативних похибок. У процесі проведеного дослідження було визначено типологію комунікативних невдач за основною ознакою нерелевантності комунікативного акту умовам мовленнєвої взаємодії: 1) комунікативний акт недоречний; 2) комунікативний акт невчасний; 3) комунікативний акт дисбалансований; 4) комунікативний акт дезорієнтований.

Недоречність комунікативного акту виявляється в його невідповідності умовам спілкування. Слід відзначити, що такий комунікативний акт приречений на негативний ефект навіть при повторному використанні комунікативних стратегій, направлених на зняття непорозуміння. Адресанту буде досить складно знайти важливі аргументи, щоб переконати адресата продовжити цей комунікативний акт. Якщо з'явилась така проблема, найкращим варіантом її розв'язання вважається вибачення та припинення комунікації взагалі. Успішність комунікації залежить не тільки від уявлення адресанта про доречність комунікативного акту, адже не виключені випадки, коли уявлення адресата про доречність комунікації не збігаються з уявленням адресанта. У такому випадку видається прийнятною передача ініціативи адресату, якщо це не погрожує реалізації мети адресанта:

- '... *What is your opinion, Albert? To shingle or not to shingle, that is the question.*
- 'I'm afraid my opinion is not of great importance, my dear,' he answered mildly.

- *'To me it's of the greatest importance,' answered Mrs. Forrester, flatteringly. She could not but see how beautifully her friends thought she treated The Philatelist.*
- *'I insist,' she proceeded, 'I insist. No one knows me as you do, Albert. Will it suit me?'*

- *'It might,' he answered. 'My only fear is that you with your – statuesque appearance short hair would perhaps suggest – well, shall we say, the Isle of Greece where burning Sappho loved and sung'. There was a moment's embarrassed pause... Mrs. Forrester's smile froze on her lips. Albert has dropped a brick (W.S Maugham) [7].*

У наведеному прикладі представлена ситуація засідання літературного гуртка, де головною особою є місіс Форрестер, яка звикла до лестощів у свій бік від усіх членів гуртка. Щоб вкотре продемонструвати своє гарне ставлення до чоловіка та зацікавлення його думкою, вона питає його, чи гарно їй буде з короткою зачіскою, адже вона сподівалася отримати схвалення не тільки від товаришів, але й від чоловіка. Проте думка її чоловіка виявилася протилежною загальній думці та ще й була висловлена без лестощів. Він порівняв її з грецькою поетесою Сапфо, і це порівняння було явно не компліментом, а безтактністю в цьому гуртку. Саме недоречно висловлена думка, на яку ніхто не очікував, і призвела до припинення розмови та образила співрозмовника, у цьому випадку місіс Форрестер.

Іншою проблемою на шляху реалізації комунікативного акту може стати його невчасність. Важливо не говорити багато про майбутній комунікативний акт, а одразу повідомити адресата, про що він буде. Якщо порушується часова орієнтація акту, то адресат або не зрозуміє вчасно про що йдеться, а це викличе певну комунікативну невдачу, яку потрібно буде вирішити або взагалі припинити комунікацію:

- *'Have you made up your mind what you are going to be yet?'*

- *'No. Is it any hurry?'*

- *'... Your father says that if you are going to be a barrister you ought to work at law when you go to Cambridge. On the other hand, if you fancy the Foreign Office you should take up modern languages'.*

He looked at her for so long, with that queer, reflective air of his...

- *'If I believe in God I'd be a priest,' he said at last (W.S Maugham) [8].*

У цьому прикладі мати досить невчасно починає розмову про майбутнє сина, що призводить його до стану роздратованості. На її аргументи, якщо він хоче бути адвокатом, то він має вивчати право, або якщо його цікавлять міжнародні справи, то він має вивчати іноземні мови, він довго думає, а потім починає відходити від теми розмови, ніби якщо він вірить у Бога, то має стати священиком. У цій ситуації розмова не припиняється, а переходить на іншу тему, бо ініціатива переходить від адресанта до адресата.

Дисбалансованість комунікативного акту є важливим аспектом його реалізації. Передбачений комунікативний акт може взагалі не відбутися, якщо він неправильно розрахований на адресата. Звичною реакцією адресата в такому випадку буде: "Ви взагалі звернулися не за адресою". Аби потрібний адресанту комунікативний акт відбувся, він має знайти важливу причину, щоб адресат погодився на спілкування. Слід відзначити, що власна мета адресанта не завжди є вагомим аргументом для адресата. Важливо, щоб адресант і адресат мали спільні фонові знання або адресант заздалегідь мав уявлення про інтереси адресата. Якщо цей фактор призвів до порушення комунікації, то недоречним є пошук спільної мови, краще взагалі припинити комунікацію.

Наступний приклад ілюструє дисбалансованість комунікативного акту:

At that moment, however, an impressive figure blocked the doorway. It was Constable Pollard.

- *'I hope you'll excuse me troubling the Inspector, gentlemen, but I'd be glad of his service'.*

- *'I'm on my holiday,' said Japp quickly. 'No work for me. What is the case?'* (A. Christie) [9].

У цій ситуації відчутна певна дисбалансованість прохання, адже інспектор Джеб та Еркюль Пуаро були на відпочинку, коли інспектора попросили взятися за справу, на що він спочатку не погодився, мотивуючи відпочинком. Але тільки та обставина, що Пуаро був поряд з ним, можливо, змінила його думку та не призвела до порушення комунікації, а, навпаки, зорієнтувала на пошук спільних інтересів.

В іншому прикладі, дисбалансованість комунікативного акту призводить до образи адресата та припинення розмови взагалі.

- *'... Can you look me in the face and tell me that you really think Julia is having an affair with Tom?'*

...

- *'No, I don't'.*

- *'..... God knows I don't grudge her anything,' she sobbed. 'She's been so different to me lately. So cold. I've been such a loyal friend to her, Michael'.*

...

- *'Oh, come now, it's not so bad as that. You, know I'm not the sort old chap to talk about his wife to other people...'* (W.S Maugham) [8].

У наведеній ситуації подруга дружини прийшла до її чоловіка, щоб розказати, що дружина його зраджує. Але реакція чоловіка була зворотною: він образився та не захотів обговорювати власну дружину з іншою людиною, що і призвело до припинення розмови.

Предмет комунікації, тобто те, про що буде йти мова, складає сутність комунікативного процесу. Якщо адресант не зуміє передати адресату, про що саме він хоче говорити, це призведе до критичного моменту в комунікації – дезорієнтованості, коли адресат зовсім не зрозуміє адресанта та буде перепитувати: "Що?" У такому випадку, якщо адресант не володіє комунікативними тактиками, він припинить комунікацію та не досягне комунікативної мети. Інший фактор, що призведе до припинення спілкування, – це конфронтивна налаштованість адресата, що виявляється у його небажанні розглянути важливий для адресанта предмет. Налагодження комунікації теж видається за можливе, якщо обидва партнери готові до співпраці або адресант заздалегідь проаналізував тезаурус адресата.

Наведемо приклад дезорієнтованості комунікативного акту:

- *'I'm much obliged to you gentlemen,' he said, 'but I think I shall be going. It's quite true that I was invited to the dinner but hardly to the house – well, I can't help having a curious notion about it'.*

He played for a moment with the crossed knives on the table: then he said, looking out into the garden -

- *'The truth is I'm not sure the thirteenth man has been so lucky after all'.*

- *'What do you mean?' Cried the host sharply.*

- *'Dare you say you haven't had a good dinner? You're not going to pretend you've been poisoned'* (G.K Chesterson) [10].

Дещо образившись на господаря будинку, адресант не говорить прямо про свої почуття, а починає заходити здалеку: дякуючи за запрошення на обід, він трохи натякає на свою образу, але прямо не говорить про неї. Це викликає обурення у адресата та призводить до конфлікту, який навряд чи буде розв'язано.

Таким чином, у результаті дослідження було проаналізовано комунікативний акт із точки зору його релевантності, розглянуто основні помилки релевантності комунікативного акту та їх вплив на його протікання та досягнення або недосагнення кінцевої мети адресанта, було представлено ситуації, де має місце неправильно ініційований комунікативний акт на прикладі сучасного англійського спілкування та визначено перспективи подальшого протікання та завершення акту комунікації.

Перспектива подальшого дослідження полягає у комплексному аналізі помилок у сприйнятті інформації з боку адресата та розробка шляхів їх попередження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудман Б.А. Идентификация референта и связанные с ней коммуникативные неудачи // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Энергия, 1989. – Вып. 24. Компьютерная лингвистика. – С. 209-258.
2. Ключев Е.В. Речевая коммуникация. – М.: Приор, 1998. – 224 с.
3. Славова Л.Л. Типология коммуникативных неудач (на материале сучасного англійського мовлення). – Житомир, 2005. – 107 с.
4. Земская Е.А. К построению типологии коммуникативных неудач // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М.: Наука, 1993. – С. 30-59.
5. Городецкий Б.Ю. Кобозева И.М., Сабурова И.П. К типологии коммуникативных неудач // Диалогическое взаимодействие и представление знаний. – Новосибирск: АН СССР Сибирское отделение ВЦ, 1985. – С. 64- 78.
6. Афанасьева Л.А. Организация интеракций с наличием угрозы негативного коммуникативного результата (на материале англійського языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2005. – 23 с.
7. Maugham W.S The Creative Impulse // Honeymoon and Other Stories by English Writers. – М.: Айрис Пресс, 2002. – 280 с.
8. Maugham W.S. Theatre // Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 147.
9. Christie A. The Case of the Rich Woman. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 259 с.
10. Chesterson G.K. The House of the Peacock // Honeymoon and Other Stories by English Writers. – М.: Айрис Пресс, 2002. – 280 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.11. 2006 р.

Мартинова О.М. Релевантность коммуникативного акта как предпосылка успешной коммуникации (на материале современной англійської прозы).

В статье рассмотрены условия создания релевантности коммуникативного акта как одного из основных факторов успешной коммуникации, определены ошибки релевантности коммуникативного акта, их влияние на его развитие и достижение конечной цели коммуникации, проанализированы ситуации, где имеет место неправильно инициированный коммуникативный акт на примере современной англійської прозы, представлены перспективы последующего развития и завершения акта коммуникации.

Martynova O.M. Relevance of communicative act as a precondition of successful communication (based on modern English prose).

The article focuses on conditions, which provide relevance of communicative act as one of the basic factors of successful communication. The main mistakes of the relevance of communicative act, their influence on its course and the achievement of the ultimate aim of communication were determined, situations where communicative act was not properly initiated were analyzed on the example of modern English prose, the perspectives of communicative act development and completion were given